

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

was in 1886 hoogleraar psychiatrie in Wenen. Von Krafft-Ebing achtte alle seksualiteit waar een procreatief doel voorbijgestreefd werd, pervers. Sadisme en masochisme verbond hij als respectievelijk actieve en passieve wreedheden met het mannelijke en vrouwelijke. Freud op zijn beurt conceptualiseerde zowel het mannelijke actieve als het vrouwelijke passieve als behorend tot de normale ontwikkeling van het mensenkind. In psychoseksuele zin zijn wij allen in de basis biseksueel. En — zo interpreteer ik — gecompliceerd vanaf de vroegste ontwikkeling, dubbelzinnig verbonden met actief en passief, mannelijk en vrouwelijk. De Vleming betoogt — en bekritiseert Freud daarmee — dat een onderscheid gemaakt moet worden tussen agressie en sadisme. Jantien Seeuws concludeert uit een spectaculair, empirisch onderzoek naar SM hetzelfde: niet iedereen die zich uitleeft als sadist of masochist is pervers.

Mark Kinet vergelijkt in zijn persoonlijke, afsluitende bijdrage de geheimen van het victoriaanse leven in Wenen aan het eind van de negentiende eeuw met de openheid van de seksualiteit in de eenentwintigste eeuw. Hij neemt de lezer mee vanaf zijn eigen puberteit, waarin hij onder de dekens Freuds *Jenseits des Lustprinzips* las, naar de adolescentie van zijn dochter, die in lingerieketen Victoria's Secret een string aanschaft.

Analytici en filosofen maken in deze bundel vanuit psychopathologisch, metapsychologisch en historisch perspectief duidelijk dat seksualiteit door de verbinding van fantasie en lichaam altijd raadselachtig blijft. Het paradijs, dat beloofde land van na de seksuele revolutie, blijft een fata morgana. De psychoanalyse bracht de seksuele revolutie. Kinderen kregen voorlichting. Partners mochten geruimd worden. Kosten van abortus provocatus werden gedekt door de verzekering. De weg leek vrij al die kinderseksualiteit te vergeten. Maar de desillusie na de revolutie bracht de oude psychoanalyse terug: kinderen moeten het lichaam leren

beheersen in afhankelijkheid van een ander. Dat geeft opwindende en sadistische fantasieën. Maar zo wordt nu eenmaal ieder kind groot. Na het lezen van deze bundel begrijp ik eindelijk waarom Oedipus zelf moest komen om dat toch niet zo moeilijke raadsel van de sfinx op te lossen. *Wat loopt 's ochtends op vier, 's middags op twee en 's avonds op drie benen?* De mens. Niemand wist het. Net zoals toch niemand echt kan begrijpen hoe het nu kan dat uit een bloot gevecht tussen twee mensen soms zomaar een kindje komt ...

Van psychoanalyse tot DSM-5: een andere Camino

Bespreking van

Thijs de Wolf (2015). *Psychoanalytische theorievorming en de DSM-5 — Ontwikkeling & psychopathologie*. Bussum: Coutinho. ISBN 978 9 469 0436 7, 475 pp., € 49,50

MARC HEBBRECHT

Op dit ogenblik zijn er heel wat handboeken over psychodynamische psychopathologie beschikbaar in het Nederlandse taalgebied. Te denken valt aan *Handboek psychodynamiek* (Dirkx e.a. 2011) en Paul Verhaeghes *Over normaliteit en andere afwijkingen*. Dit laatste boek benadert de psychopathologie vanuit een lacaniaans psychoanalytisch gezichtspunt. In het Franse taalgebied wordt vooral gebruikgemaakt van het voortreffelijke handboek van Roussillon (2007). Wellicht is de meest verschenen vijfde editie van Gabbards *Psychodynamic psychiatry in clinical practice — DSM-5 edition* het referentiewerk bij uitstek, hoewel het weinig aandacht schenkt aan nieuwe paradigma's, zoals intersubjectieve psychoanalyse, gehechtheidstheorie en neuropsychanalyse. Gabbard schrijft vanuit een Ameri-

kaanse benadering en refereert bijvoorbeeld niet aan de rijke Franse psychoanalyse. Thijs de Wolf is in zijn nieuwe psychoanalytische handboek *Psychoanalytische theorievorming en de DSM-5* beïnvloed door Gabbard, maar bespreekt wel enkele Franse auteurs, zoals Lacan, Laplanche en Marty.

In zijn inleiding blikt De Wolf terug op de Camino de la Plata, die hij in 2011 gedurende twee maanden in zijn eentje heeft gelopen, een wandeling van ruim duizend kilometer! Zijn tocht vormde een setting die uitnodigde tot zelfanalyse en waarin identiteit zich kan vormen en bijgesteld kan worden. Op dit punt is er een gelijkenis met de psychoanalytische behandeling: veiligheid is een kernthema. Zoals bij het lopen van de Camino betreft het een keuze voor een lange weg, waarbij rêverie, reflecteren, fantaseren, hechten en onthechten noodzakelijke nevenverschijnselen zijn.

Het boek bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de verschillende deeltheorieën beknopt besproken. Onvermijdelijk heeft De Wolf zijn eigen voorkeur: zo krijgen auteurs als Blatt, Kernberg, Stern, Bowlby en Fonagy relatief veel aandacht in het boek. Het is spijtig dat er geen apart hoofdstukje aan de neuropsychanalyse is gewijd. Er wordt een mooi overzicht gegeven van de belangrijkste psychoanalytische theorieën die momenteel gangbaar zijn en waardoor we ons in de therapeutische praktijk laten inspireren. De Wolf kiest als rode draad in zijn boek voor de polariteit tussen verbondenheid (intimiteit en empathie) en autonomie (zelf en *agency*). «In een gezonde ontwikkeling komt het erop aan een juiste balans te vinden tussen het bij de ander kunnen zijn zonder zichzelf te verliezen en bij zichzelf kunnen zijn zonder de ander te verliezen» (p. 418).

In het boek worden een aantal vragen gesteld waarop verschillende analytische deeltheorieën een antwoord geven: «Hoe ontwikkelen emoties zich tot gevoelens? Hoe wordt iemand van een reflexmatig reagerend wezen tot een persoonlijkheid met

specifieke intenties en met gevoel voor sociale verhoudingen? Hoe ontwikkelen lichamelijke sensaties zich tot intentioneel gedrag met een symbolische betekenis?» (p. 419). Elk hoofdstukje wordt voorzien van een inleiding en eindigt met een conclusie, waarbij de psychoanalytische deeltheorieën in een hedendaagse context worden geplaatst. De psychoanalyse is vooral relationeler en intersubjectiever geworden, de driften worden niet langer beschouwd als verankerd binnen de psychoseksuele ontwikkelingsfasen en de relatie tussen biologie en psychologie wordt als circulair en niet als lineair opgevat. Gezonde ontwikkeling is meer dan individuatie. Het is de balans tussen autonomie en verbondenheid die resulteert in een gezonde ontwikkeling. Elke psychoanalytische deeltheorie wordt kritisch beoordeeld. Zo wordt de vraag gesteld of er wel evidentie is voor de kleinaanse opvatting, die ervan uitgaat dat zeer jonge kinderen al partiële objectrepresentaties zouden hebben in de vorm van borsten en penissen. Ook mogen we niet te stellig poneren dat de kwaliteit van de primaire relatie bepalend is voor alle ernstige geestelijke problematiek.

Het tweede deel belicht de psychopathologie. Er wordt vooral een relatie gelegd met de DSM-5, wat de actualiteitswaarde van het boek vergroot. In de DSM-5 is gekozen voor een meer dimensionale benadering. De multi-axiale classificatie is van de baan, er is blijkbaar een beter evenwicht tot stand gekomen tussen descriptieve en structurele pathologie dan in de vorige edities het geval was. Te verwachten valt dat in toekomstige edities de persoonlijkheidsdiagnostiek ingrijpend zal wijzigen: meer aandacht voor de ernst, een reductie tot vijf à zes prototypische persoonlijkheidsstoornissen en een diagnostiek op maat, waarin de volgende trekken worden gescoord: negatieve affectiviteit, afstandelijkheid, antagonisme, ongeremdheid, gewetensvolheid en psychotisme. Ik betwijfel echter of het ontwikkelingsgerichte perspectief in de DSM-5 voldoende serieus genomen wordt,

iets waar Thijs de Wolf optimistisch van uitgaat. Dit zou een rehabilitatie van het psychoanalytische referentiekader in de psychiatrie impliceren. Laten we hopen dat hij gelijk krijgt.

In het tweede deel worden een aantal nosologische entiteiten besproken die niet in de DSM-5 terug te vinden zijn. Voor de klinische praktijk zijn ze echter bijzonder relevant, zoals het onderscheid tussen externaliserende en internaliserende pathologie of tussen anaclitische en introjectieve depressie. Er is ook een aparte rubriek gewijd aan de psychotische persoonlijkheidsorganisatie, die we niet in de DSM-5 terugvinden. Het onderscheid tussen hysterisch, histriionisch en hysteroïde wordt eveneens helder uitgelegd. Het boek komt tegemoet aan de doelgroep die in het voorwoord nader wordt gespecificeerd: psychologen, psychiaters en psychotherapeuten (al dan niet in opleiding). Als basisboek is het zeker bruikbaar in de opleiding van al wie zich voorbereidt op een beroep in de geestelijke gezondheidszorg. Het is begrijpelijk, coherent en vlot geschreven, klinisch relevant en actueel. Wat ik wel mis zijn gevalsbeschrijvingen en klinische vignetten die de theorie meer tastbaar zouden kunnen maken en/of illustreren. Maar dit tekort wordt ruimschoots goedgemaakt door de grote helderheid waarmee complexe psychoanalytische theorieën uitgelegd worden. Didactisch is het een sterk boek.

Literatuur

- DIRKX, J., HEBBRECHT, M., MOOIJ, A. & VERMOTE, R. (2011). *Handboek psychodynamiek*. Utrecht: De Tijdstroom.
- GABBARD, G.O. (2014). *Psychodynamic psychiatry in clinical practice — DSM-5 edition/Fifth edition*. Washington: American Psychiatric Publishing.
- ROUSSILLON, R. e.a. (2007). *Manuel de psychologie et de psychopathologie*. Issy-les-Moulineaux: Elsevier Masson.
- VERHAEGHE, P. (2009). *Over normaliteit en andere afwijkingen*. Leuven: Acco.

Is de psychoanalyse louter therapeutisch?

Bespreking van

Christian Demoulin (2015). *De psychoanalyse, een therapie?* Vertaling van *La psychanalyse, thérapeutique?* (2001). Gent: Idesça. ISBN 978 90 824 3400, 291 pp., € 15,00

DAVID SCHRANS

De psychoanalyse, een therapie?: zo luidt de titel van de recente vertaling van een boek van de Belgische psychoanalyticus Christian Demoulin. In dit boek, dat zich sterk beroept op het lacaniaanse kader, brengt de auteur ons op een geheel eigen en verhelderende wijze de visie van dit kader op de therapeutische werkzaamheid van de psychoanalyse. Een vertaling van een vertaling dus. De vraag in de titel is retorisch, aangezien de auteur meteen van wal steekt met een hoofdstuk dat de titel draagt: *De analyse kan enkel therapeutisch zijn*. Volgens Demoulin is ze dat bovendien op twee niveaus. De patiënt kan besluiten om de analyse te volgen tot hij verlichting ervaart in het symptoom. Maar de analyse kan ook voortgezet worden tot haar uiterste limieten. Hierbij gaat de patiënt voorbij aan het ondraaglijke van het symptoom om te komen tot het onmogelijke van de *condition humaine*. In die zin is de analyse een genezing via het ongeneeslijke en daarin schuilt haar essentiële therapeutische dimensie. Zij maakt het de patiënt mogelijk hier anders mee om te gaan dan via een symptoom. Dat laatste is volgens Demoulin namelijk een inadequate manier om met deze onmogelijkheid om te gaan. De analyse kan evenwel niet zomaar gereduceerd worden tot een vorm van psychotherapie. Demoulin maakt hierin een scherp onderscheid. Waar volgens hem de psychotherapieën werken volgens de principes van overreding en suggestie en de medische therapieën dankzij de tussenkomst van een object (een pil), ontleent de analyse